

Elizabeth Gaskellová

ČAS

Sever a Fih
Díl II.

Elizabeth Gaskellová

Sever a Jih

Díl II.

Elizabeth Gaskellová

Sever a Jih

Díl II.

Přeložila Jana Srbová

Motiv na obálce: Jacob Ferdinand Voet – Portrét Marie Manciniové (1660-1680)

Translation © Jana Srbová, 2012

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2012

Postface © Josef Pepson Snětivý, 2012

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2012

© Nakladatelství ČAS, 2012

ISBN 978-80-87470-90-9

Kapitola XXV.

ANDĚLSKÉ NÁVŠTĚVY

*„Jsou takové sny,
během nichž andělé oslovují duši spícího;
do našich obvyklých myšlenek pak proniknou nové a zvláštní,
díky nimž pocítíme záchvěv štěstí.“*

Henry Vaughan

Myšlenka na slavnostní večeři, pořádanou Thorntonovými, probudila v paní Haleové zvláštní zvědavost i překvapivé nadšení. Všechny podrobnosti ji zajímaly a stále se na ně vyptávala, podobně jako malé dítě, které chce také dopředu slyšet o všech detailech očekávaného potěšení. Monotónní způsob života často přivede nemocné osoby k tomu, že se začnou chovat jako děti, jelikož stejně jako ony postrádají smysl pro míru důležitosti událostí v životě a věří, že všechno tam venku, za závěsy a zdmi, které je oddělují od vnějšího světa, je úžasné a důležité. Paní Haleová navíc mívala marnivé sny už jako dívka; když se pak stala manželkou chudého pastora, možná pocítila až příliš nemilosrdně, že je

musí krotit a držet pod pokličkou, protože beztak nedojdou naplnění. Jenže všechny její sny nezmizely docela; teď se jí zalíbilo pomyšlení na Margaret, jak se svátečně nastrojená účastní slavnostní večere. Vypyávala se jí, co si na sebe oblékne, s takovým rozrušením a dychtivostí, až to její dceři přišlo legrační. Ostatně, za jediný rok strávený v Harley Street si Margaret užila společenského ruchu víc než její matka za pětadvacet let života v Helstone.

„Říkáš, že si nejspíš vezmeš ty bílé hedvábné šaty? A víš určitě, že ti pořád padnou? Je to už rok, cos je měla na Edithině svatbě!“

„Ale ano, maminko! Však je šila paní Murrayová, takže sedí perfektně. Možná budou jen o chloupěk širší nebo užší v pase, podle toho, jestli jsem trochu zhubla nebo přibrala. Ale já myslím, že jsem pořád stejná.“

„Neměla by se na ně podívat paní Dixonová? Třeba budou po tom roce zažloutlé.“

„Když myslíte, maminko... V nejhorším si můžu vzít ty pěkné šaty z růžového tylu, co mi dala teta Shawová jen dva nebo tři měsíce před tím, než se Edith vdávala. Ty určitě zažloutlé nebudou.“

„To sice ne, ale mohly vyblednout!“

„Dobrá, v tom případě jsou tu ještě ty zelené hedvábné. Vidíte, a já myslela, že tyhle starosti mají jen bohatí!“

„Ach, kéž bych ti tak dokázala poradit, co si máš obléknout!“ Hlas paní Haleové se zachvěl nervozitou.

Margaret okamžitě změnila tón i své způsoby:

„Chcete, abych si všechny šaty vyzkoušela, maminko? Abyste mohla říct, které se vám na mně nejvíc líbí?“

„Ale – ano! Možná to tak bude nejlepší.“

A tak Margaret šla. Měla chuť provádět nezbednosti, když ji služebná strojila do šatů v takovou nezvyklou hodinu; když se předváděla matce, trousila žertíky a ve svých bílých hedvábných šatech se před ní hluboce ukláněla, jako by matka byla královnou. Když však pochopila, že všechno její šprýmování vnímá nevrle jako nemístné narušování vážné záležitosti, zklidnila se a zvázněla. Nedovedla však pochopit, proč by světu kolem ní mělo tolik záležet na tom, jaké šaty si oblékne. Odpoledne téhož dne o tom začala vykládat Bessy Higginsové, za níž zaskočila, ale i Bessy nadskočila vzrušením, sotva zaslechla o chystané společenské události.

„Páni! Tak vy budete večerět u Thorntonovejch z přádelny v Malborough Street?“

„Ano, Bessy. Proč vás to tak překvapuje?“

„Ani nevím... Asi že se tam schází nejlepší miltonská smetánka.“

„A vy si říkáte, Bessy, že my k ní rozhodně nepatříme, že?“ Bessy znachověly tváře z pomýšlení na to, jak snadno jsou její myšlenky čitelné.

„No, víte přece, že se lidi posuzují podle peněz,“ řekla. „Mám za to, že vy jich zrovna moc nemáte.“

„Nemáme,“ připustila Margaret. „To je pravda. Ale máme něco jiného: vzdělání. A vždycky jsme žili mezi vzdělanými lidmi. Co je tak skvělého na tom, že jsme pozváni na večeři člověkem, který se mému otci nemůže rovnat? Ale tím nechci pana Thorntona nějak snižovat. Jen málo někdejších obchodních příručích se vyšvihne na takové místo jako on.“

„Ale budete jim moct takovou večeři oplatit? Barák Thorntonovejch je třikrát tak velkej v porovnání s tím vašim.“

„Domnívám se, že bychom zvládli oplatit panu Thorntonovi večeři, jen by ta naše nebyla tak velkorysá. A taky bychom nemohli pozvat tolik lidí, muselo by to být v menším prostoru. Ale zatím jsme nic takového nepromýšleli.“

„Fakt by mě nenapadlo, že budete večeřet s Thorntonovejma,“ Bessy znovu nevěřičně zavrtěla hlavou. „Tam zvou i starostu... a taky tam někdy jedí členové Parlamentu.“

„Myslím, že se dokážu vyrovnat s takovou ctí, jako je setkání se starostou Miltonu.“

„A ty jejich paničky se oblíkaj tak vznešeně!“ pokračovala Bessy s kradmým pohledem na Margaretiny kartounové šaty, jejichž materiál odhadlo její miltonské oko na sedm pencí za metr. Margaret se pobaveně rozesmála:

„Tak vám pěkně děkuji, Bessy, že si děláte hlavu z toho, jak se budu mezi takovými elegantními lidmi vyjímat! Ale nedělejte si starosti, já mám spoustu báječných šatů. Ještě před týdnem bych řekla, že jsou až moc honosné, než abych je tady v Miltonu na sebe znovu vzala. Ovšem když mám teď povečeřet v domě Thorntonových, a možná i se samotným starostou, obléknu na sebe to nejlepší, co mám. Tím si můžete být jistá, Bessy.“

„A co si teda vezmete?“ zajímala se Bessy, které se Margaretiným prohlášením poněkud ulevilo.

„Bílé hedvábí,“ odpověděla Margaret. „Šaty, které jsem na sobě měla před rokem, na svatbě mojí sestřence.“

„Tak to jo!“ přikývla Bessy spokojeně a zvrátila se na opěradlo své židle. „Víte, nechtěla bych, aby na vás tady někdo koukal spatra.“

„Jestli mě pěkné šaty zachrání před tím, aby tu na mě koukali spatra...“

„Chtěla bych vás vidět nastrojenou,“ řekla Bessy. „Řekla bych, že vy nepatříte zrovna k těm, co o nich lidi říkaj, že jsou krasavice. Na to prostě nejste dost krev a mlíko. Ale víte co? Mně se o vás

zdálo, a to už dlouho předtím, než jsem vás potkala.“

„To je nesmysl, Bessy!“

„Ale jo, opravdu! Viděla jsem váš obličej, ze kterého zářily z temnoty vaše jasné oči, a vlasy vám vlály kolem hlavy, stejně hladký a jemný, jako máte ve skutečnosti. Vždycky jste se mi zjevila, když jsem potřebovala dodat sílu, a jako bych ji nabírala právě z těch vašich očí. Uklidňovaly mě. V tom snu jste byla vždycky oblečená v zářivejších šatech – asi takových, jaký si na sebe vezmete na tu večeři. Tak vidíte, musela jste to bejt vy!“

„Ale jděte, Bessy,“ namítla Margaret mírně. „To byl jen sen.“

„A proč bych měla takovej sen jen tak, při všem mém trápení a nemoci? Mně se stává, že mám občas i vidění do budoucna! I můj táta mívá sny. Říkám vám znovu: viděla jsem vás tak jasně, jako vás vidím teď. Blížila jste se ke mně, šla jste rychle, takže vám z toho pohybu vlály vlasy, a měla jste bílý, svítivý šaty. Mohla bych se na vás přijít podívat, až půjdete na tu večeři? Chtěla bych vás vidět v těch šatech a dotknout se vás, až budete jako v tom snu.“

„Moje milá Bessy, ten váš sen je spíš výplod vaší fantazie.“

„Jakápak fantazie? Nakonec jste tady, a já věděla, že se objevíte, protože v tom mém snu jste vždycky šla směrem ke mně. A když jste teď u mě,

hned mám lehčí mysl a cejtím se víc v klidu a pohodě, tak jako člověku udělá dobře oheň rozdělánej za chladného dne. Říkala jste, že jedenadvacátýho? Ó, Bože, kéž se na vás budu moct přijít podívat!“

„Ach, Bessy, přijďte, budete vítána! Ale už si nechte ty řeči o snech. Dělá se mi z nich smutno, opravdu.“

„Tak já si je nechám pro sebe. Radši si ukousnu jazyk, než abych o nich ještě mluvila. Ale ne že by to nebyla pravda.“

Margaret chvíli mlčela. Nakonec řekla:

„Jestli budete chtít, můžeme si o nich promluvit někdy jindy. Teď ne. Řekněte mi raději, co váš otec – pořád nechodí do práce?“

„No jo, nechodí,“ odpověděla Bessy s těžkým povzdechem a zcela jiným tónem, než jakým mluvila před minutou či dvěma. „On ani spousta jinejch. Všichni chlapi od Hampera nepracujou, a fůra dalších odjinud. Tentokrát jsou i ženský jak utržený ze řetězu. Jídlo je drahý, ale děti jíst musej, to se rozumí. Jó, kdyby jim tak Thorntonovi chtěli poslat tu jejich večeři, to by bylo něco! Peníze, co utratěj za brambory a jiný potraviny, by utišily nejedno brečící mimino a jeho mámě by drobet zklidnily srdce.“

„Nemluvte tak!“ požádala ji Margaret. „Kvůli vašim řečem začínám mít pocit, že bude hanebné a hříšné na tu večeři jít.“

„To ne!“ zavrtila hlavou Bessy. „Jsou zkrátka lidi, který jsou předurčený pro báječný oslavy, pěkný šaty a jemňoučký prádlo – a vy jste možná jedna z nich. A ty druhý se jen pachtěj, celej dlouhej život, a nic z toho nemaj. A psi už dneska nejsou tak soucitný, jako byli v časech Lazara... Ale jestli pro mě vzkážete, ať vám svlažím jazyk špičkou svýho prstu jako v tý legendě, přeletím i propast, jak za váma budu pádit při pomyšlení, co pro mě znamená!“

„Bessy, s vámi úplně cloumá horečka! Poznám to, když se dotknu vaší dlaně, i podle toho, co tady povídáte! Až ten hrozný den nastane, lidé nebudou rozdělení podle toho, kdo byl ve svém životě žebrák a kdo bohatý: budou souzeni podle toho, jak poctivě a věrně vyznávali Krista.“ Margaret se zvedla, v hrnku s vodou namočila kapesník a přiložila jej Bessy na čelo, aby ji ochladila. Pak se sklonila k jejím ledově chladným chodidlům a začala je třít. Bessy zavřela oči a zcela se poddala takovému hýčkání. Po chvíli se ozvala:

„Taky byste pomalu přišla o rozum jako já, kdyby k vám domů v jednom kuse chodili lidi, všichni se sháněli po vašem tátovi a jeden po druhým vám vykládali svý historky. Z některejch přitom mluví čirá zášť a nenávisť a mně až stydne krev nad tím, jak strašný věci říkaj o pánech. Ale většina, hlavně ženský, si jen potřebuje vylejt srdce, a tak vykládaj

a vykládaj a po tvářích jim tečou slzy, který už ani neutíraj, ani jim nevěnujou pozornost – o cenách masa, o tom, jak jejich děti nemůžou v noci pro velké hlad ani spát...”

„A myslí si ti lidé, že to stávka zlepší?“ otázala se Margaret.

„Říkají, že ano,“ odpověděla Bessy. „Tvrdí, že trh byl už dost dlouho dobrej, a tak si páni vydělali moře peněz. Kolik přesně, táta neví, ale Unie prej ano. Přirozeně, lidi chtěj podíl na zisku a chtěj ho o to víc teď, když jídlo tak zdražuje. Unie říká, že je její povinnost donutit pány, aby nám ten podíl zaplatili. Ale já mám strach, že páni mají navrch tak jako vždycky. Je to jako Armageddon, tenhle boj: všichni na sebe navzájem ceněj zuby a rvou se jeden s druhým.“ Během Bessyina horlení vešel do místnosti Nicholas; vyslechl dceřina poslední slova.

„Je to tak – a já se budu prát taky! Ale tentokrát bude vítězství naše! Nebude to trvat dlouho, než je donutíme, aby to vzdali. Víme dobře, že mají spoustu nasmlouvaných objednávek. Brzo zjistí, že bude lepší, když nám dají našich pět procent, než aby přišli o zisk, o pokutách za nesplněný smlouvy nemluvě. Aha, páni naši! My víme, kdo vyhraje!“

Margaret poznala, že Nicholas pil, ani ne tak podle toho, co říkal, ale podle vzrušeného způsobu, jakým mluvil. Její úsudek potvrzovala Bessyina

očividná úzkost a spěch, s jakým se snažila Margaretinu návštěvu ukončit a přimět svou přítelkyni k odchodu:

„Jednadvacátýho – to je ve čtvrtek. Přijdu se na vás podívat, jak se oblíknete k Thorntonovejmu. V kolik je ta večere?“

Než mohla Margaret odpovědět, Nicholas vybuchl:

„K Thorntonovejmu! Vy jdete večeret k Thorntonovejmu? Tak to mu řekněte, ať si s váma připije na úspěch svezích objednávek. Do jednadvacátýho, hádám, bude mít moc těžkou hlavu z toho, jak je včas vyřídí! Vyřídte mu, že tu čeká sedum stovek lidí, který napochodujou do přádelny v Marlborough v tu ránu, kdy dostanou svezích pět procent, a pomůžou mu, aby ty svý kontrakty splnil. Takže na večeri? Tam je potkáte všechny – i mýho pána, Hampera. Ten je ještě ze starý školy. Mluví jak dlaždič; člověk by si pomyslel, že by snad umřel, kdyby měl říct něco zdvořilýho. Ale když ho líp poznáte, zjistíte, že spíš štěká, než kouše. Však jestli chcete, klidně mu prozradte, co o něm říká jeden z jeho stávkujících. Ech! Vy u těch Thorntonů ale potkáte výkvět továrníků! Jó, kdybych se tam dostal já, to by si něco vyslechli! Určitě by si rádi v klídku poseděli po dobrý večeri, ale já bych je nenechal. Vybalil bych na ně, co si o nich myslím. Pěkně od plic bych jim to pověděl za to, jak s náma zacházej!“

„Sbohem!“ loučila se Margaret kvapně. „Na shledanou, Bessy! Ráda vás uvidím dvacátého prvního, když vám zdraví dovolí přijít.“

Léčba a medikamenty, které doktor Donaldson naordinoval paní Haleové, zabraly natolik dobře, že nejen pacientka sama, ale i Margaret začala doufat, že se lékař předtím zmýlil a že se podaří nemoc překonat. Na panu Haleovi, který stále neměl tušení, jak je onemocnění jeho ženy vážné, byla vidět veliká úleva z toho, jak zbytečné byly jejich předchozí obavy, což dokazovalo, že jim ve svém nitru také podléhal. Jen paní Dixonová stále pesimisticky brblala do Margaretina ucha. Margaret se však rozhodla nepoprávat jí sluchu; doufala, že se vše v dobré obrátí.

Všichni potřebovali pocítit nějaký záblesk radosti alespoň doma, když hned za dveřmi jejich obydlí panovala ponurá, nespokojená nálada. Nejen Margaret, i pan Hale měl své známé mezi dělníky; jejich vyprávění o strastech, kterými procházeli už příliš dlouho, ho deprimovalo. Bývali by se ostýchali vyprávět o problémech, kterým musí čelit, někomu, kdo situaci rozumí i bez jejich vysvětlujících slov; zde však byl muž ze vzdáleného kouta jejich země, který, jak se zdálo, byl zmatený z toho, jak to chodí v prostředí, do něhož byl vržen. Každý z něho hned chtěl udělat soudce svého trpkého případu, do kterého, podle očekávání, měl pan Hale vnést jasný

rozum. Všechny vyslechnuté stížnosti a rozhořčená líčení potom někdejší duchovní předkládal panu Thorntonovi, aby mu ten – se svými zkušenostmi s vedením továrny – vysvětlil souvislosti a zdroj problémů. Pan Thornton to nikdy neodmítl: vykládal o ekonomických principech, podle kterých zákonitě dochází k růstu a poklesu prosperity. Dokažoval, že v období poklesu vždy určitý počet pánů zkrachuje a už se nikdy – stejně jako jejich dělníci – nedokáže zařadit zpátky mezi šťastné, prosperující jedince. Hovořil tak, jako by takové důsledky fungování trhu byly natolik jasné a logické, že ani zaměstnavatelé, ani zaměstnanci nemají vlastně právo stěžovat si, pokud takový osud postihne právě je. Zaměstnavatel, který neuspěl v konkurenčním boji a musí se – zraněný, s hořkými pocity prohry a vlastní neschopnosti – stáhnout ze scény, je pak rozdupán svými druhy, poháněnými touhou po zbohatnutí; tam, kde dříve sklízel pocty, nyní poníženežně žadoní o místo (jež dříve sám poskytoval druhým). Samozřejmě, když pan Thornton takto hovořil o osudu, který by za určitých okolností, kvůli kolísání trhu, mohl být i jeho vlastním, nebylo pravděpodobné, že by snad nějak zvlášť soucítil s osudem dělníků. Ti v takových nemilosrdných krizích rychle podléhali a tiše umírali, neboť svět kolem nich je už nepotřeboval. Odcházel s pocitem, že ani ve svých hrobech nedojdou nikdy klidu,

jelikož k nim budou stále doléhat hlasy jejich blízkých, které zanechali na světě bez pomoci, ačkoli je milovali; cítili závist vůči divokým ptákům, kteří mají dost síly na to, aby uživili své mladé, byť by je měli nakrmit vlastní krví.

Když Margaret poslouchala Thorntonovy názory, celou svou duší se stavěla proti nim. Odmítala, že by snad obchod znamenal všechno a humanita nic. Bylo však těžké projevit odpor, když se ten, kdo jej v ní vyvolal, choval vůči ní tak laskavě. Jeho ohleduplnost ho přivedla k tomu, aby ji jednoho večera vyhledal (pochopil totiž, že takovou citlivou věc musí udělat v soukromí) a nabídl jí veškeré potřeby a zařízení pro nemocné, které se jim v důsledku předvídavosti jeho matky nashromáždily v domácnosti; je prý si vědom, podle toho, co se dozvěděl od doktora Donaldsona, že je paní Haleová bude možná potřebovat. Způsob, jakým pan Thornton mluvil, a to, jak naplno pojmenoval zhoubný osud, který ležel před její matkou a o kterém se Margaret marně sama sebe pokoušela přesvědčit, že nenastane, to vše dohromady vedlo k tomu, že jen tiše zatínala zuby, když se na něj dívala a když mu naslouchala. Jak to přijde, že tenhle člověk je jediný, kromě doktora Donaldsona a paní Dixonové, kdo ví o strašném tajemství, o němž se ona sama nikomu nezmínila a držela je v hlubinách svého srdce? Které si sama nechtěla ani připustit, leda ve chví-

lích, kdy prosila Boha o sílu, aby je mohla snášet? Jak to, že věděl, že už se blíží den, kdy ona bude hlasitě naříkat a volat svou matku, avšak z prázdné temnoty už nikdy žádná odpověď nepřijde? Nicméně – věděl to. Viděla mu to na očích, v nichž se zračila lítost. Slyšela to v tónu a chvění jeho hlasu. Jak jdou dohromady tyhle oči, tenhle hlas, se suchým a nemilosrdným snášením argumentů o zásadách trhu? Tak naprostý rozpor jí nešel do hlavy.

Z druhé strany, od Bessy, slyšela o tom, jak se mezi dělníky kupí starosti. Nicholas Higgins, Bessyin otec, byl zvolen do výboru; tvrdil, že zná tajnosti, o kterých ostatní lidé mimo výbor nic nevědí. Prohlašoval to i jednoho dne ještě předtím, než paní Thorntonová pořádala svou slavnostní večeři, když ho Margaret, která si přišla popovídat s Bessy, zastihla v rozhovoru s chlapíkem jménem Boucher, který bydlel v sousedství. Margaret o něm už párkrát slyšela: Higgins o něm mluvil jako o nepříteli obratném dělníkovi, který má velkou rodinu, již musí živit. Oba muži měli rozdílnou povahu a Higginsovi, který byl energičtější a živější, odevzdanost jeho souseda často lezla na nervy. Když Margaret přišla, s Higginsem právě lomcovala zlost. Boucher stál s oběma rukama položenýma na křbové římse, nakláněl se k ohni a pomáhal si pažemi udržet rovnováhu. Zíral do plamenů s výrazem beznaděje, který Higginse rozčiloval, byť ho trochu

bral za srdce. Bessy se divoce kývala dopředu a dozadu, což měla ve zvyku (jak Margaret tou dobou už věděla), když ji něco rozrušilo. Její sestra Mary se zrovna vypravovala do práce; právě si uvázala čepec zašmodrchanou mašlí; jinou její nemotorné prsty stvořit nedokázaly. Pofňukávala a očividně toužila být už rychle z domu, pryč od scény, která ji vyváděla z míry. Margaret vešla právě uprostřed děje. Na chvíli zůstala stát u dveří. Pak se, s prstem na ústech, příkradla potichu k Bessy a usedla vedle ní na otoman. Nicholas si jí přesto všiml; pozdravil ji kratičkým, nikoli však nepřátelským kývnutím. Mary se vzápětí vyřítla ven, vděčná za otevřené dveře. Hned za nimi, jakmile zmizela svému otci z očí, propukla v hlasitý pláč. Jediný John Boucher vůbec nezaznamenal, že do domu někdo přišel a někdo jiný z něj odešel.

„Je to v háji, Higginsí. Takhle už dlouho žít nebude. Jde to s ní s kopce. Ne že by chtěla jídlo pro sebe, ji prostě ničí pohled na ty malý, jak umíraj hlady. Jo, umíraj! Pět šilinků tejdne by stačilo, aby se naše hladový krky nakrmily, a holka už by mohla taky klidně vydělávat. Já ti řeknu: jestli žena umře, a já se obávám, že to se stane, dřív než dostaneme svezch pět procent, vezmu ty prachy a hodím je pánovi do ksichtu. A řeknu mu: ‚Proklínám vás, proklínám celej váš krutej svět, kterej mi vzal nejlepší manželku, jaká kdy porodila chlapovi děti!‘ A co se